

УДК 347.764:796.071

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН СТРАХУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПОРТІ

SOME ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF INSURANCE RELATIONS IN PROFESSIONAL SPORTS

Суха Ю.С.,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена розгляду питань правового регулювання страхування спортсменів та інших учасників професійно-спортивної діяльності. Аналізується нормативна база здійснення обов'язкового та добровільного страхування спортсменів. Досліджуються поняття, особливості укладення та змісту договорів страхування у професійному спорті. Пропонуються зміни до чинного законодавства, спрямовані на вдосконалення нормативного регулювання відносин страхування у сфері професійного спорту.

Ключові слова: страхування, обов'язкове страхування, добровільне страхування, договір страхування, професійний спорт, спорт вищих досягнень.

Статья посвящена рассмотрению вопросов правового регулирования страхования спортсменов и других участников профессионально-спортивной деятельности. Анализируется нормативная база осуществления обязательного и добровольного страхования спортсменов. Исследуются понятие, особенности заключения и содержания договоров страхования в профессиональном спорте. Предлагаются изменения в действующее законодательство, направленные на усовершенствование нормативного регулирования отношений страхования в области профессионального спорта.

Ключевые слова: страхование, обязательное страхование, добровольное страхование, договор страхования, профессиональный спорт, спорт высших достижений.

The article is devoted to the issues of the legal regulation of insurance of athletes and other participants in professional sports activities. The regulatory framework of the compulsory and voluntary insurance of athletes is analyzed. The concept and content of the features of the conclusion of insurance contracts in professional sports is also investigated. The author suggested changes to the existing legislation aimed at improving the regulatory relations in the field of insurance in professional sports.

Key words: insurance, compulsory insurance, voluntary insurance, the insurance contract, professional sports, elite sports.

Постановка проблеми. Спорт грає особливу роль як в фізичному, так і в розумовому розвитку людини і повинен таким чином стати невід'ємною частиною загального процесу становлення та виховання особистості. Разом з тим професійний спорт, як одна зі складових фізичної культури і спорту, орієнтований на спортивні досягнення надвисокого рівня, які може досягнути лише невелика кількість людей, що ховає в собі додаткові ризики як фізичного, так і психологічного характеру. Такі загальні тенденції, як, по-перше, підвищення кількості бажаючих займатися спортом професійно, по-друге, значне підвищення обсягу та інтенсивності тренувального процесу, ставлять на порядок денний питання про належне забезпечення безпеки учасників професійно-спортивної діяльності. Крім того, залучення до спортивної діяльності, особливо до спорту вищих досягнень, осіб все більш молодшого віку обумовлює необхідність обов'язкового та постійного контролю за станом їх здоров'я, адекватністю виконуваного фізичного навантаження. І хоча питома вага захворювань в професійному спорті невелика, тим не менш з кожним роком кількість їх зростає. До останнього часу взагалі питання захворюваності, травматизму та інвалідизації в спорті висвітлювались недостатньо. Сьогодні ж ні у кого не викликає сумніви, що спорт вищих досягнень, і перш за все професійний спорт повинен бути належним чином захищений від найрізноманітніших негативних зовнішніх факторів. Охорона спорту в цілому повинна бути спрямована перш за все на охорону здоров'я спортсменів, юридичний захист на випадок втрати працездатності внаслідок травми, захист їх відповідних прав при укладенні та виконанні спортивних контрактів тощо. Разом з тим нерідко контракти в сфері професійної спортивної діяльності характеризуються слабкою економічною та правовою захищеністю спортсменів. Саме тому важливе місце в правовому регулюванні суспільних відносин у сучасному професійному спорті повинен зайняти інститут страхування як один з гарантів здійснення та захисту законних прав та інтересів спортсменів та інших учасників спортивної діяльності.

Ступінь розробки теми. Обрана для дослідження проблема включає принаймні два великих тематичних напрямки, а саме: питання страхування та увесь масив наявних на сьогодні досліджень за цією тематикою, а також питання розвитку сфери професійного спорту, який в свою чергу є об'єктом вивчення не лише юридичних, але й інших суспільних наук (педагогічних, медичних, психологічних, науки фізичного виховання та спорту). Тому спершу вважаємо необхідним визначити *об'єкт нашого дослідження*, яким є суспільні відносини з приводу укладення та виконання договорів страхування між учасниками професійно-спортивної діяльності, насамперед, між професійними спортсменами та іншими суб'єктами професійно-спортивної діяльності. Предметом комплексного наукового цивільно-правового дослідження питання страхування учасників професійно-спортивної діяльності не було, що пояснюється відносною новизною визнання такої особливості сфери суспільних відносин як професійний спорт та відсутністю спеціальних норм та правил регулювання цього питання на законодавчому рівні. Окремі аспекти зазначених проблем підіймалися в роботах вчених С. В. Алексєєва, В. П. Васькевича, М. А. Тіхонової, О. А. Шевченка, М. О. Ткалича тощо. Останнім часом тема спортивного страхування є доволі популярною у засобах масової інформації, проте подібні матеріали не мо-

жуть бути основою проведення наукового дослідження, тому безпосереднім предметом нашого дослідження є положення законодавчих, локальних нормативних актів, наукової доктрини, правозастосувальна практика з питань страхування у професійному спорті.

Виклад основного матеріалу. Професійний спорт є унікальним явищем сучасної фізичної культури і спорту, оскільки являє собою і складову спортивного руху, і одночасно є різновидом підприємницької діяльності та способом матеріального забезпечення спортсменів, тренерів, менеджерів, обслуговуючого персоналу. Національне законодавство містить, поряд з поняттям професійного спорту, також і поняття спорту вищих досягнень, які не є тотожними поняттями. Згідно визначення ст. 36 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (далі – Закон) спорт вищих досягнень – напрям спорту, який забезпечує залучення спортсменів з резервного спорту шляхом подальшої спеціалізації та індивідуалізації їхнього навчально-тренувального процесу з певного виду спорту для підготовки та участі у спортивних змаганнях всеукраїнського та міжнародного рівнів [1]. Професійний спорт згідно ст. 38 Закону – це комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку [1]. І хоча профільний закон України у сфері фізичної культури і спорту доволі чітко розмежує вказані поняття, законодавство з питань страхування не розрізняє поняття спорту вищих досягнень та професійного спорту. Тому часто норми, які стосуються спорту вищих досягнень, застосовуються також і у професійному спорті, враховуючи особливості цієї сфери як комерційного напрямку діяльності, яка має за мету отримання прибутку.

У статті першої Закону України «Про страхування» міститься визначення страхування як виду цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [2]. Стаття п'ята Закону України «Про страхування» визначає, що страхування може бути добровільним або обов'язковим.

Основне місце в професійному спорті відведено добровільному страхуванню як одній з форм страхування, яке здійснюється на підставі договору між страховальником і страховиком. Проте не можна залишити поза увагою і обов'язкове страхування як форму страхування, яка виникає на підставі положень законодавства. Основна відмінність обов'язкового страхування від добровільного полягає у тому, що зобов'язання укласти договір обов'язкового страхування виникає на підставі законів України, незалежно від волі його учасників. Згідно зі ст. 7 Закону України «Про страхування», одним з видів обов'язкового страхування визнається страхування спортсменів вищих категорій [2], а в ч. 2 ст. 43 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» передбачається здійснення такого страхування відповідно до порядку, затвердженого Кабінетом міністрів України. Постановою Кабінету міністрів України від 31 травня 1995 року із наступними змінами встановлено порядок та умови обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій. Страхуванню підлягають спортсмени збірних команд України і в наступних

випадках: загибелі або смерті застрахованого під час підготовки до змагань та участі в них; втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми або каліцтва, захворювання чи інвалідності, що сталися під час підготовки до змагань та участі в них [3]. Здійснюється обов'язкове державне страхування за рахунок коштів державного бюджету, що виділяються на утримання збірних команд України. Але ж на практиці часто трапляється так, що нестача фінансових ресурсів державних органів, повноважних здійснювати виплати страхових сум у разі настання страхових випадків, фактично позбавляє спортсменів можливості отримати матеріальну підтримку, яка повинна бути їм надана згідно з чинним законодавством. Така ситуація ставить під сумнів ефективність здійснення обов'язкового державного страхування спортсменів, і у зв'язку з цим виникає питання про необхідність перегляду такого механізму, якщо він не забезпечує досягнення мети, задля якої був запроваджений, тобто для захисту законних прав та інтересів спортсменів.

Профільний Закон України у сфері фізичної культури і спорту не містить окремих норм про страхування учасників спортивної діяльності, окрім ч. 2 ст. 43, яка вже згадувалася вище, а також ст. 51, яка передбачає вимоги до здійснення медичного забезпечення сфери фізичної культури і спорту (спортивна медицина), і може лише побічно стосуватися питань страхування. Кілька років тому пропонувалося внести зміни до ст. 40 Закону. Вказану статтю, яка містить вимоги до змісту та порядку затвердження правил спортивних змагань з видів спорту, визнаних в Україні, пропонувалося доповнити положенням, згідно якого життя та здоров'я учасників спортивних змагань підлягають обов'язковому страхуванню на час проведення таких змагань. Даний законопроект знаходився на розгляді у Верховній Раді України на початку 2011 року, проте відповідні зміни до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» так і не були внесені. Отже, сьогодні законодавчими положеннями стосовно обов'язкового страхування спортсменів вищих категорій є приписи ст. 7 Закону України «Про страхування» та ч. 2 ст. 43 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», а також положення про порядок та умови обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій, затвердженого Кабінетом міністрів України [3].

Досить показовим у створенні ефективної системи страхування та отримання спортсменами відшкодування на випадок травм та ушкоджень є досвід зарубіжних країн, де помітний розвиток отримали як державні, так і недержавні страхові організації, сформувалися засади страхового нагляду та страхового законодавства. Зокрема, у Великобританії сума виплат за страховим полісом у випадку отримання спортсменом тілесних ушкоджень (травм) складає до 100 тис.ф.ст (нещасний випадок, що мав наслідком смерть, втрата кінцівок, очей, повна втрата працездатності). Встановлено обов'язкове страхування спортсменів-професіоналів в і в прийнятому у 1981 році законі про спорт Італії [4, с. 461]. Обов'язкове страхування спортсменів запроваджено також в Ісландії, Іспанії, Словенії, Казахстані тощо. Відмінністю страхування в Ісландії є зарахування до страхового покриття, окрім ризиків смерті, інвалідизації та тимчасової непрацездатності в результаті нещасного випадку, також ризику понесення витрат на хірургічні послуги, стоматологію та госпіталізацію спортсмена. В той же час особливістю обов'язкового страхового покриття спортсменів Словенії є внесення до переліку застрахо-

ваних заходів не лише змагань та тренувань, але й часу прибуття до місця їхнього проведення [5]. Звертаючись до історії розвитку інституту страхування спортсменів у нашій країні, слід згадати, що в СРСР страхування спортсменів від нещасних випадків було одним з різновидів добровільного особистого страхування. Порядок укладення та особливості договорів особистого страхування визначалися окремим нормативно-правовим актом – Правилами страхування, затвердженими Міністерством фінансів СРСР.

У добровільному страхуванні в професійному спорті найпоширенішими є наступні види страхування: 1) страхування від нещасних випадків; 2) страхування відповідальності: організаторів спортивних змагань перед учасниками та третіми особами; учасників спортивних правовідносин (спортсменів, суддів, тренерів тощо) перед іншими учасниками та третіми особами; 3) страхування ризиків, пов'язаних з організацією спортивних заходів. Останній вид є комплексним страхуванням, яке включає в себе: страхування спортсменів та осіб, які їх супроводжують, від нещасних випадків, смерті та втрати працездатності; страхування особистого майна, спортивного інвентарю та обладнання команд від вогню, псування водою та крадіжки; страхування цивільної відповідальності перед третіми особами на випадок смерті, каліцтва або іншого заподіяння шкоди здоров'ю, повної чи часткової втрати працездатності третіх осіб з вини організаторів змагань, а також у зв'язку з втратою чи псуванням майна під час проведення змагань з вини організаторів; страхування на випадок анулювання, відстрочки, перенесення спортивних змагань через причини, які не залежать від учасників та організаторів змагань.

Зміст договорів страхування в професійному спорті, порядок їх укладення, виконання, розірвання тощо, повинні відповідати перш за все положенням Цивільного кодексу України (зокрема, глави 67), інших законів України та підзаконних актів. Особливості договорів страхування в професійному спорті полягають у специфіці суб'єктів і об'єктів таких договорів, а також у підвищеному страховому ризику, який визначається надвисокими факторами травматичності, інвалідизації тощо. Розкриємо кожному з перелічених особливостей. Спершу зазначимо, що в професійному спорті договір страхування, окрім того, що повинен відповідати положенням загальних та спеціальних нормативно-правових актів, в той же час не може протирічити положенням локальних актів, зокрема, актів затверджених різноманітними спортивними організаціями – федераціями з видів спорту. За своєю правовою природою такі акти є джерелом права, але за ієрархію такі джерела мають найнижчу юридичну силу. Проблема постає тоді, коли положення вищезгаданих локальних актів або не узгоджуються, або прямо протирічать діючому законодавству, і проте виконуються суб'єктами професійно-спортивної діяльності. Проте предметні межі даної роботи не дозволяють детально розкрити зазначену проблему, адже за своїм обсягом, причинами та глибиною вона повинна стати об'єктом спеціального наукового дослідження.

Однією з основних особливостей договорів страхування в професійному спорті, як і інших договорів в зазначеній сфері суспільних відносин, є суб'єктний склад, тобто сторони договору. Як правило, стороною або сторонами таких договорів виступає той чи інший суб'єкт професійно-спортивної діяльності – спортсмен, спортивний клуб, федерація (союзи, асоціації) з різних видів спорту, ліги тощо. Отже, в даному випадку має місце

спеціальний суб'єкт договірних відносин в страхуванні. Так як подібні договори безпосередньо пов'язані зі спеціальною метою – професійною спортивною діяльністю, відповідно права й обов'язки сторін такого договору будуть обумовлені та підпорядковані меті організації та проведення професійної спортивною діяльності.

Найбільш поширеним видом страхування професійних спортсменів, як показує практика укладання договорів, є страхування від нещасних випадків. Страхове покриття може враховувати ризики, пов'язані з тимчасовою непрацездатністю, інвалідністю і смертю. Розмір страхового тарифу залежить від сукупності факторів: виду спорту, яким займається застрахована особа, строку дії договору страхування, кількості застрахованих осіб тощо. В зарубіжних країнах є також розповсюдженою практика поділу видів спорту за окремими групами ризиків, які можуть незначно розрізнятися в страхових компаніях різних країн. Так, наприклад, виділяються види спорту з дуже високим (екстремальні види спорту), з високим (контактні види спорту, зокрема різні види боротьби), з середнім (ігрові види спорту) та низьким (плавання, спортивна аеробіка тощо) ступенем ризику. В залежності від того, до якої групи ризиків зарахований той чи інший вид спорту, призначаються страхові тарифи за страхуванням від нещасних випадків та медичним страхуванням спортсменів. Особливо важливе страхування у видах спорту, які мають найбільш високий рівень травматизму як, наприклад, у футболі, хокеї, гірськолижному спорті, фрістайлі, стрибках у воду, легкій атлетичі, гімнастиці, регбі, єдиноборствах тощо. Проте і в залежності від конкретного виду спорту страхування може мати свої особливості, пов'язані, в тому числі, з визначенням розміру страхових платежів. Так, наприклад, у професійному боксі задіяні три судді, два з яких спостерігають за поєдинком на рингу, інший суддя (головний суддя) безпосередньо знаходиться в центрі подій, тобто на самому рингу. З цього можна зробити висновок, що при укладенні договору страхування умови страхування (сума страхового платежу) буде відрізнятися у цих учасників спортивного змагання, тобто сума страхового внеску головного судді буде набагато вище, ніж у двох інших суддів.

Строк дії договору страхування становить, як правило, один рік, проте можуть укладатися договори і строком на час тренувань, зборів, змагань, та становити, наприклад, від 24 годин до кількох днів, тижнів тощо. При цьому додатково вказується, що, наприклад, травма, наслідки якої визнаються страховою подією, може відбутися: у будь-який час (24 години на добу) в період дії договору страхування; під час тренувань, зборів, змагань, що проходять у період дії договору страхування; під час участі в офіційних змаганнях тощо.

Досить популярним серед добровільних видів є комплексне страхування збірних команд та спортивних клубів. Комплексна програма страхування можлива як при індивідуальному страхуванні спортсмена, так і при

їх груповому страхуванні за рахунок коштів спортивних організацій. Порядок укладення та виконання договору при комплексному страхуванні є наступним. По-перше, спортивний клуб укладає договір комплексного страхування (добровільне медичне страхування та страхування від нещасних випадків) та здійснює страховий платіж в страхову компанію на підставі укладеного договору. При настанні страхового випадку (травма спортсмена під час тренувань, змагань тощо) страхова компанія здійснює покриття збитків спортивного клубу, пов'язаних з оплатою послуг лікаря, вартості всіх необхідних медичних препаратів та засобів, використаних на амбулаторне лікування в умовах клубу, вартості лікування спортсмена за рахунком ЛПУ при необхідності його направлення на стаціонарне лікування для подальшої операції та реабілітації, оплатою спортсменові заробітної плати у зв'язку з непрацездатністю тощо. В основі формування комплексного страхування спортсменів полягає принцип довготривалості дії, тобто страховий захист надається спортсмену на весь строк його спортивною кар'єри і передбачає покриття практично усіх страхових ризиків, які можуть виникнути протягом строку страхування. Проте і розмір страхових внесків в такому випадку є значно вищим, що обумовлює звернення лише невеликої кількості спортсменів та спортивних організацій до вказаної моделі комплексного страхування [6]. Проте вбачається, що саме така модель є доволі зручною та може стати вдалим вирішенням окремих проблем у страхуванні професійних спортсменів в командних видах спорту, які виникають у зв'язку з недостатністю та недосконалістю існуючого нормативного регулювання вказаних відносин.

Висновки. В майбутньому бачиться можливим, разом із вже запропонованими змінами до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» стосовно закріплення положення про обов'язкове страхування життя та здоров'я учасників спортивних змагань, внести доповнення, присвячені страхуванню не лише спортсменів, але також і інших учасників правовідносин у сфері професійного спорту, включаючи як майнове, так і особисте страхування, страхування відповідальності тощо. Додаткового законодавчого регламентування потребують і питання страхування спортсменів при професійних заняттях різноманітними видами спорту, враховуючи підвищений ризик травматизму та можливості (імовірності) нещасного випадку за місцем проведення тренувальних занять або змагань.

При вирішенні поставлених питань дуже корисним уявляється, застосовуючи метод порівняльно-правових досліджень, врахування досвіду іноземних держав. Адже такий підхід надасть можливість не лише всебічно розглянути національне законодавство в сфері спорту, але й визначитись зі здобутками інших країн в цій площині, а також окреслити напрямки удосконалення законодавства України, підходячи до врахування досвіду іноземних країн з позицій критичного його осмислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24 грудня 1993 року, із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – С. 80.
2. Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 року, із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
3. Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій : Постанова Кабінету міністрів України від 31 травня 1995 року із наступними змінами // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
4. Алексеев С. В. Олимпийское право. Правовые основы олимпийского движения: учебник / С. В. Алексеев ; под ред. П. В. Крашенинникова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2010. – 687 с.
5. Цыганов А. А. Зарубежная практика страхования спортсменов // Организация продаж страховых продуктов. Методический журнал. – 2007. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawmix.ru/bux/57895/>.

6. Ромашко И. Д. Методические основы и российская практика страхования спортивных команд // Организация продаж страховых продуктов. Методический журнал. – 2007. – № 6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.reglament.net/ins/prod/2007_6_article.htm.